

Er stonden geweldige wolkenstorens op de horizon en langs de autoruiten schoven doordrenkte weilanden die schitterden en vonkten in het schuin invallende licht. Een desolaat landschap kortom, maar ik herkende het tot in alle bijzonderheden. Toen we een afslag naderden zei ik in een impuls tegen Koppen: „Rij daar eens in.” Ja, ja, zei Koppen vanuit een mondhoek, zijn grote gezicht schroomvallig en wit in het onthullende licht van deze herfstdag vol ruisende buien en blauwe stukken hemel daartussen: ja maar onze afspraak; want wij waren op weg naar een zakenrelatie. Ik stak vijf vingers in de lucht om de vermoedelijke duur van ons oponthoud aan te geven. Koppen remde en liet het stuur rondwiel en zei opnieuw: ja ja. Want hij was een zeer zwijgzaam mens. Zo zag ik onverwacht het dorp terug waar ik ooit opgroeide. Eerst reden we door straten die ik niet kende, langs uniforme nieuwbouwegevels, oranje van vuurdoorn. „Hier liepen toen koeien,” zei ik verwonderd tegen Koppen die dit graag voor kennisgeving aannam. Koeien, jawel, maar dat was dertig jaar geleden, en nu? Jonge huisvrouwen met ernstige gezichten haastten zich vanuit alle richtingen naar een rijdende winkel die daar stond; de harde wind duwde hun rokken strak om hun bewegende benen terwijl de bel hard en dwingend luidde. Het was vooral Koppen die dit tafereel niet zonder voldoening aanzag, maar mijn zorg lag elders; ik loerde in alle zijstraten en toen was er toch nog heel onverwacht de beklemming van het weerzien: garage Houwen, de groentewinkel die nu een rijwielzaak was, de baptistenkerk en de witte draaibrug, och god de witte draaibrug. Hier was het ook dat Koppen de wagen stilzette en vroeg hoe ik nu verder wilde? „Want kijk,” sprak hij met grote nadruk, „we kunnen hier óf rechtdoor, óf naar links, óf naar rechts.” Of terug, we konden toch ook altijd nog terug dacht ik, maar dat zei ik niet; en toen was het Koppen die besliste. Hij bracht de wagen op gang en stuurde lukraak naar links. Zo belandden wij in het park. Een klein park, zei ik licht transpirerend tegen Koppen (want het bleek veel kleiner dan het in mijn geheugen afgebeeld stond), maar dat zag Koppen ook wel: zo'n dorpsplantsoentje, en wat we hier dan moesten? Ik durfde nu rond te kijken. In het gras langs de vijver stonden overal zilberberken die er toen nog niet waren; en het eendehuisje, indertijd helgroen, was nu rustiek bruin gebeitst, wat niet wegnam dat het er nog stond. Koppen keek naar me van opzij en liet de wagen stilstaan met trage bewegingen van zijn grote handen en voeten. „Dat huis daarginds, links van die populieren, zie je dat,” zei ik en Koppen zag het. Ze hadden de muren intussen wit geverfd en ook stond er nu een garage naast, maar het was hetzelfde huis. Hetzelfde huis, en Koppen ging achterover zitten en legde zijn formidabele handen op zijn knieën en zei: vertel maar op.

Vertellen over die dag, een warme dag in het voorjaar. Er liep een tegelpaadje naar de voordeur van het huis, het huis dat toen nog niet wit was en over het paadje welfde zich een ereboog van denetakken, versierd met papieren rozen en rood lint, ja zelfs kerstboomslingers waren niet vergeten. Bovenop droeg een kartonnen schildje de tekst: „Welkom. 1948-1950” in bonte letters en cijfers die niet allemaal even rechtop stonden en onderling nogal verschilden in grootte. Dit kunstwerk hadden Maarten en ik samen gemaakt. Maarten woonde in het huis, ik was zijn vriend en al vanaf vroeg in de

Buitenlandse

morgen van die dag doorkruisten wij tuin en erf, door weinigen opgemerkt maar waakzaam en gespannen. Heel wat keren stonden we stil en luisterden naar het kalmerende stemmengeruis dat vanuit het huis tot ons doordrong, want alle ramen stonden open. Dan wist Maarten het opeens weer en grijnsde en stompte mij uitbundig: dit was een feestelijk dag, een dag waarvan terecht heel veel verwacht mocht worden! Vanuit een slaapkamer boven klonk schurende muziek, daar draaiden twee vage nachtjes van Maarten eindeloos platen op een koffergrammofoon en zongen er hoog en ijl bij:

*We'll meet again,
Don't know where, don't know when,
But I know we'll meet again
Some sunny day.*

„Die bekakte Haagse meiden,” riep Maarten bij herhaling en beschreef dan uitvoerig alle afstotelijke aspecten van hun uiterlijk, spraak en gewoonten; of hij blèrde op clowneske wijze strofen van de liedjes mee, schreeuwend van het lachen om zijn eigen bekketrekkerij. Maar vaker zweeg hij, lag beurtelings in het gras en op de tuinbank, zwierde aan één hand om een waslijnpaal of liep het tuinpad langs met schuingehouden hoofd, luisterend.

Vroeger dan verwacht kwam het ogenblik waarop alle geluid abrupt wegviel, alsof er een schakelaar werd omgedraaid. Maarten vloog weg, langs het huis naar de straatkant en ik volgde hem langzaam, als een opgevoede jongen die niet tot de familie hoort en zijn plaats weet. Tegen het trottoir stond een groene legerbus en op het tegelpaadje zag ik een gestalte in uniform die een seconde later omstuwd werd door vrouwen, vooral vrouwen in gekreukte jurken die misbaar maakten, en ook Maartens moeder hoorde ik daartussen: jongen toch, o god jongen! Maar de ooms waren beheersster dan de tantes en ook vrolijker naar het scheen; zij doken op in de hal, in de schemer achter de deuropening waren hun rode hoofden te zien en Maarten rende heen en weer. Dit alles zag ik, zij het terloops, want op de stoep naast de voordeur stond Christien, feestelijk en met grote ogen, haar armen uitgestrekt naar de man in uniform die nu (nog aldoor midden in een kluwen van klapzonnende vrouwen) onder het erepoortje door naar haar toeliep, naar haar toe. Ik holde weg. Langs het huis keerde ik terug naar de tuin en ging zitten, niet op de houten tuinbank maar verder weg nog, op een omgekeerde emmer die naast het kippenhok stond. De pijn van de scherpe rand verdroeg ik met bovenmenselijke koelbloedigheid. Voorbij, voorbij; het uitzicht werd mistig, want ik huilde snel in die tijd, tenminste als er niemand bij was. Het hartzeer van een jongen van elf jaar, wie weet daarvan. Uit het huis klonken kreten en lachsalvo's, mannenstemmen zetten een lied in: hij leve hoog, ja hoog! maar de tuin waarin ik zat was heet en levenloos. Koolwitjes dansten als papiersnipperen rondom de paarse pluimen van de buddleia's. Vanuit mijn zitvlak trokken nu felle pijnen schoksgewijs naar mijn

hoofd omhoog en al wist ik met heilige zekerheid dat dit lijden hoe dan ook geleden moest worden, de absolute grens van het duldbare was bereikt. Zachtjes jankend kwam ik overeind en bijna op hetzelfde ogenblik deed zich goddank een plausible reden voor: Maarten dook op. Hij droeg een groengevlekt petje met een opstaande klep en liep snel en gebukt, onderwijl arglistig om zich heen glurend, maar toen hij mij zag bleef hij met een ruk staan. Ik keek naar het lange mes met gegolfd lemmet dat hij in zijn rechterhand droeg. „Verrek zeg,” riep hij. „Ben je daar nog, ik dacht dat je al lang weer naar huis was. Wat zeg je van m'n pet? Gekregen van Rudolf. Die droegen ze daar in Indië als ze in het oerwoud achter sluipschutters aanzaten. En hier, deze dolk, die heb ik niet gekregen hoor, die zat boven in z'n tas die in de hal stond, hij zat in een houten schede, maar ik breng 'm straks gelijk weer terug joh, anders krijg ik op m'n lazerij, dat kan je wel begrijpen.” Hij was heel opgewonden en stak dansend op zijn tenen een reeks gaten in het rotte hout van het kippenhok, half in de maat van zijn bewegingen schreeuwend: „Hij is mager geworden – en hartstikke bruin – en weet je hoe lang – hij precies – is weggeweest?” Ik wist het: twee jaar, drie maanden en acht dagen. „Dat valt me niks tegen van je,” zei Maarten verwonderd. Van dichtbij keek ik in zijn lichte ogen. „Zeg, luister 's,” zei hij opeens. „Wil je 'm zien, mijn broer? Wat heb je d'r voor over als je 'm straks zien mag?” Wat had ik er voor over om haar te zien. Alles: zelfs mijn Spaanse munt. „Mijn Spaanse munt,” zei ik dus. „En je Engelse shilling,” schreeuwde Maarten, want hij wist nauwkeurig wat ik thuis in mijn jampot bewaarde. Over een half uurtje, beloofde Maarten; nu was het nog veel te druk in de kamer, iedereen wou z'n broer natuurlijk zien en met hem praten vooral, en hadden ze misschien ongelijk? „Want die heeft wat meege maakt,” zei Maarten. „Die heeft wat meegemaakt,” alsof hij inmiddels weet gekregen had van veel sinisters dat vooralsnog voor mij verborgen moest blijven. Christien. Achter Maartens rug sloop ik langs frambozestruiken en dahlia's, tot alles bereid maar in een neerdrukkend besef van nietswaardigheid. De boomkruinen, zei Maarten, daarop diende vooral gelet te worden: er zaten vaak sluipschutters in. Ik keek gewillig naar de roerloze appelbomen en zag niets; alleen de zon vlamde woest door de takken. Daarna bivakkeerden wij korte tijd gehurkt bij een haveloos schuurtje achter in de tuin dat, alweer volgens Maarten, een prima rugdekking bood. Ter weerszijden van ons groeiden onwaarschijnlijk hoge brandnetels. „Wie weet,” zei Maarten, de snijkant van het wapen eerbiedig aanrakend met de muis van zijn duim, „hoeveel van die bruine knapen hij hiermee om zeep gebracht heeft. Weet je waar die golving voor dient? Dat weet je zeker niet hè?” Er was een ziekmakend gevoel in mijn slokdarm. Maarten wist het: dat maakte een grotere wond. Meteen stak hij een bruine naaktslak vast aan de punt en wij keken naar het krimpemde dier met grote ogen. „Twee is eigenlijk niks,”

munten

door KEES VISSCHER

stelde Maarten vast. „Daar doe ik het niet voor. Hoeveel heb je d'r nog meer voor over als je hem zien mag?” Mijn Franse munten erbij, plus mijn Belgische? maar Maarten wist beter, hij trof een regeling: een munt per minuut. „Dus vijf munten voor vijf minuten, tien munten voor tien minuten, enzovoort,” zei hij. Zijn adem rook naar warme melk. De slak kromde zich traag om het uiteinde van het mes, er glansde wat slijm. „Pang,” schreeuwde Maarten en duwde mij vanuit mijn wankle hurkzigt in de brandnetels. Eén verschrikkelijk ogenblik lang lag ik in een diepe put met wanden van steile stelen hoog om mij heen, het stonk er bijtend en kruidig-zuur; toen kroop ik moeizaam overeind. „Een sluipschutter,” zei Maarten. „Dat scheelde goddorie niet veel. Als ik je niet op de grond geduwd had was je nou dood geweest. Kom mee.” Ik sloop huilerig achter hem aan, mijn blote armen brandden hots, maar ik besefte dat ook dit lijden geleden moest worden op deze trieste dag zonder uitzicht. Maarten schudde de slak van het mes en wreef het dier met zijn voet tot moes in het zand; hij nam daar ruimschoots de tijd voor. „De munten,” zei hij. „Jij gaat naar huis en haalt ze op en intussen breng ik stiekem het mes terug en dan wacht ik hier op je.” „Dat mes, dat is een kris,” zei ik. „Dacht je dat ik dat niet wist, zak,” zei Maarten.

Maar hij was er niet toen ik een kwartier later terugkeerde in de tuin. Bij het kippenhok ging ik opnieuw zitten op de emmer, ditmaal na er eerst een plankje overheen gelegd te hebben; ik betaalde nu immers tribuut in een andere vorm, de klont munten hing zwaar in mijn broekzak. Hommels bromden als bezeten tussen de bloemen. Een paar mannen trokken langs het tuinpad aan mijn oog voorbij en stonden verderop stil bij het oude schuurtje; hun water stroomde roffelend tegen het wrakke hout. „De jongen is ouder geworden,” riep de een. „Ja ja ja,” zei de ander. „Wat wil je ook.” Veel later en veel dichterbij, nauwelijks verborgen door laag struikgewas, kwamen een jongen en een meisje vrijen. Op haar billen lagen zijn grote rode handen terwijl ze stijf tegen elkaar gedrukt stonden, hij plukte aan haar rok en opeens zag hij mij daar zitten. „Pas op, een jochie,” zei hij. Het meisje keerde haar gezicht naar mij toe en lachte. „Gluurder,” zei ze. „Moet jij ons de kunst afkijken? Daar ben jij nog veel te klein voor, hoor.” Ze streek haar rok neer en liep weg, aldoor zo'n beetje glimlachend. De jongen lachte niet; hij stuurde nog een laatste narrige blik in mijn richting en volgde haar. Ze verdwenen achter in de tuin tussen hoog groen. En Maarten? Hij kwam toen de zon al laag stond boven het hoekige dak van de meelfabriek ver weg. „Het is nog wel vol in de kamer, maar niet zo erg vol meer,” rapporteerde hij – en of ik de munten had? Ik wees naar de bult op mijn rechter bovenbeen. Via de achterdeur bereikten we de keuken, waar een paar mannen tegen elkaar stonden te roepen met glaasjes in hun handen. Maarten tikte in 't voorbijgaan op de keukenklok, ten teken dat de tijd

nu inging. Toen slipten we de kamer binnen, als gauwdieven.

De kamer was vol stemmen en geuren en wazige hoofden rondom; maar in het midden was Christien, lief en beeldmooi en zo'n beetje ademloos glimlachend leek het wel, zo stond ze daar en Rudolf stond naast haar in zijn soldatenoverhemd. „Daar is Thomas,” zei Maartens moeder vanuit een verre mist. „Thomas, die ken je toch zeker nog wel, Rudolf. Thomas, Maarten z'n vriendje.” „Thomas,” zei Rudolf ergens hoog boven mijn hoofd. „Tom zeggen we altijd hè,” zei Christien. „Dag Tom.” „Ja,” zei ik. „Tom spaart munten, hè Tom,” zei Christien na enige tijd, want ik stond daar maar; toen trok Maarten mij weg. Ergens in een hoek schonk een vrouw in een wit jasschort limonade voor ons in, maar Maartens moeder was daar ook en streek Maarten snuffend en met een raar vertrokken gezicht door zijn steile haar. „Dat je vader dat nou toch niet meer meemaken mag,” zei ze. Maarten keek zuinig. „Stil nou maar,” zei een vrouwenstem. „Wees dankbaar dat je je jongen tenminste weer heelhuids –”. Maar vlakbij zat een oom die luidkeels gewag begon te maken van alles dat hij meegemaakt had in de wereld: op Singapore had hij gevaren, op Palembang, de hele archipel tot aan Makassar en Menado toe. Nederlands Oost-Indië, wie zou hem daarover nog iets wijs kunnen maken, over Nederlands Oost-Indië; met dreunende stem ging hij erop door. Maartens moeder zei nog allerlei dingen, haar mond bewoog, maar horen kon ik haar niet meer.

Maar dan weer kijken naar Christien, onverzadigbaar: in haar spierwitte jurkje zonder sieraad praatte ze nu voorovergebogen met Maartens grootvader die daar grijs en smal zat in een diepe stoel – en aldoor omklemde haar ene hand de pols van Rudolf die hoog en strak naast haar stond, met bruinhouten kaken en bevreemde ogen. Lichte ogen, de ogen van Maarten, maar deze hadden bloed gezien van bruine mensen en vlammen op rieten huizen, dat wist ik heel zeker; nu rustte het wapen werkloos in een tas in de hal, de held was zegevierend teruggekeerd naar zijn blanke bruid, wat een dag. „Je bent mager geworden jongen,” riep de witharige oude man tegen Rudolf. „En hoe vind je het nu om weer thuis te zijn.” „Hoe je het vindt om weer thuis te zijn,” zei Christien tegen Rudolf met aldoor haar kleine, ademloze glimlach. „Het is hier zo klein,” zei Rudolf. Het meisje boog zich opnieuw naar de oude man, ik keek naar haar hand die onafgebroken de pols vasthield van de soldaat naast haar. Twee jaar en drie maanden brieven schrijven. „Die twee hebben vannacht nog heel wat in te halen,” zei Maarten snuivend in mijn oor. Ik dacht aan de jongen en het meisje in de tuin. „Hij zegt dat het hier zo klein is,” zei Christien. „Klein?” zei de grootvader. Maar er kwamen nieuwe mensen binnen en Maartens moeder stuurde ons de kamer uit. In de keuken stortte ik het restant van mijn muntenverzameling wezenloos op het granieten aanrecht. Maarten eigende zich

bedaard achttien van de mooiste exemplaren toe. „Want we zijn achttien minuten binnen geweest,” zei hij. Een neefje met een snotneus graaide naar de munten, maar Maarten trapte hem weg.

Veel later op de avond klonk Maartens fluit-signaal voor ons huis. Ik vloog naar buiten. Maarten stond onder de straatlantaren met zijn vechtpet op zijn achterhoofd. Zijn maaierende armen wierpen wilde schaduwen. „Hee, ze zitten samen op de bank in de tuin,” riep hij veel te hard in de geluidloze straat vol maanlicht en diepzwarte schaduwen. „Wil je 'm zien? Misschien gaan ze wel vrijen en wie weet wat nog meer. Wat heb je d'r voor over?” Alles, alles, om haar te zien, op die bank met hem, tegen hem aan; ik greep in mijn broekzak en stortte mijn laatste munten in de kom van zijn bijeengehouden handen. Wij renden. Recht voor ons uit hing de kogelronde maan klaar en scherp afgetekend boven het eind van de straat. In het park lag het huis in een diffuse nevel van geel licht. Wij trokken er in een wijde boog omheen, door tuinen van burens, langs heggen en roetdonkere paden, maar Maarten wist van wanten; opeens herkende ik in het donker het oude schuurtje achter in de tuin en even later het kippenhok en de omgekeerde emmer – toen gingen wij op onze tenen verder, een schoen in elke hand. Achter de dahlia's hurkten we neer. Daar was het grote verlichte kamerraam te zien waarachter rijen gestalten met papieren mutsen zich schokkend en onder dreunend feestgezang voortbewogen, een vrouw krijste; maar dichterbij, op het grasveld, stond de tuinbank en daar zaten ze op, een meter uit elkaar, en keken ons strak aan. Ik werd koud van ontzetting, totdat ik besefte dat hun gezichten alleen maar toevallig naar ons toegekeerd waren en dat ze in werkelijkheid keken naar niets. De soldaat zat roerloos met oogholten vol schaduw. Zijn handen, waarvan de vingers soms even bewogen, hingen tussen zijn knieën en Christien, dat zag ik nu wel, Christien was tien jaar ouder dan ik en duizend jaar ver, een volwassen vrouw met starre ogen en natte wangen die glommen in het kleurloze licht van de maan. Haar schouders schokten af en toe en ook haar vertrokken mond bewoog, maar er was geen geluid. Wij grepen onze schoenen, kropen achterwaarts en vluchtten.

„Daar bij dat eendehuisje is ze er diezelfde nacht ingelopen,” vertelde ik Koppen. En hoe ze haar er de volgende morgen uithaalden, net toen ik op weg was naar Maarten, zodat ik het allemaal zag: hoe haar hoofd achterover hing toen ze haar hoger op het gazon droegen en hoe haar natte haar sleepte door de eendemest. Koppen stak zijn hand op, alsof hij mij beduiden wilde dat het zo genoeg was. Maar elk verhaal heeft een eind, ook dit, en horen zou hij het: over Rudolf die nog diezelfde dag vertrok en van wie nooit meer iets vernomen werd tot hij sneuvelde in Korea. Ik was klaar. Koppen startte de motor en wij reden langzaam weg. „Maar het is alweer meer dan dertig jaar geleden,” zei ik. De buiige wind raasde in de boomkruinen. „Soms denk ik wel eens: na zo'n lange tijd kun je er eigenlijk net zo goed van uitgaan dat het nooit echt gebeurd is, vind je ook niet.” Koppen zweeg. Een windvlaag joeg opeens van alles door de lucht, bladeren, takjes, zand. Een bloedrood esdoornblad sloeg kletsend tegen de voorruit, als een hand met gespreide vingers. Meteen veegde de ruitenwisser het weg. Koppen gaf gas en zo reden wij het dorp uit, met grote snelheid, en keken niet achterom. «